

УДК 159.9.8.304.477

DOI <https://doi.org/10.30970/PS.2024.21.9>

ГРА ДІТЕЙ У РЕАЛІЯХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ: ЗМІСТОВІ ТА ДИНАМІЧНІ АСПЕКТИ

Тетяна Гура

*Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти,
вул. Незалежної України, 54-А, м. Запоріжжя, Україна, 69000
e-mail: tatianagura16@gmail.com*

Оксана Рома

*The LEGO Foundation,
Хоймарксвей 8, м. Біллуно, Данія, 7190
e-mail: Oksana.roma@legofoundation.com*

У статті презентовані результати емпіричного дослідження особливостей ігрової діяльності дітей дошкільного віку в умовах війни в Україні. Дослідження проведено серед вихователів закладів дошкільної освіти та батьків дітей з 4 регіонів України, що відрізняються характеристиками перебігу воєнних дій, життєдіяльності населення, а також формами організації освітнього процесу у закладів дошкільної освіти. Мета дослідження полягала у визначенні особливостей гри дітей дошкільного віку в умовах війни в Україні, її регіональних відмінностей та динамічних ознак. Результати дослідження дали підстави визначити такі особливості гри дітей дошкільного віку в умовах війни в Україні: 1) домінування різних сюжетів воєнного життя та воєнних дій у змісті ігрової діяльності дітей з новими рольовими позиціями; 2) поява у дітей нових, зумовлених воєнним часом, улюблених іграшок (іграшкова зброя, військова техніка, військові роботи, військова будівельна техніка, солдатики-військові ЗСУ – у хлопчиків, м'які іграшки-обіймашки – у дівчат, а також гри із псом Патроном – як у дівчат, так і у хлопчиків); 3) набуття грою дітей нових ознак: «осучаснення» традиційних ігор дітей дошкільного віку («старі-нові ігри»); більша емоційність з використанням ненормативної, дорослої лексики; переважно одноособний, малорухливий та однотипний характер; патріотичний характер; переривання гри при сигналі «повітряна тривога», загальна тенденція до зменшення часу гри в денній активності дитини; 4) збільшення часу на ігри у гаджетах (телефоні та планшеті, у тому числі – воєнної тематики), як в укритті (безпечному місці), так і в щоденній рутинній активності дітей. Результати дослідження засвідчили про наявність тенденції до суттєвого заміщення предметної гри дітей дошкільного віку електронними (цифровими) іграми, використання дітьми в ігровому процесі лайливої лексики, що потребує окремої науково-педагогічної уваги.

Ключові слова: гра, війна, дошкільники, вихователі закладу дошкільної освіти, батьки, травматичний вплив, заклад дошкільної освіти.

Постановка проблеми. З початком широкомасштабної війни в Україні кардинально змінились умови життя кожного українця, як дорослого, так і маленького. Це, у свою чергу, відбивається на грі дітей – їх провідній діяльності, що є джерелом фізичного, психічного та соціально-психологічного розвитку дитини, забезпечує його цілісність та всебічність завдяки одночасному існуванню у трьох часових вимірах у: теперішньому (гра викликає актуальні емоції, задовольняє актуальні потреби); минулому (гра відтворює минулі життєві ситуації, враження, почуття, поведінку та ін.); майбутньому (гра моделює майбутні ситуації, проєктує поведінку, емоційно та мисленнево «готує» до майбутніх подій) [1].

Отже, дослідження характерних особливостей гри дітей в умовах війни в Україні, з одного боку, дає змогу дослідити глибинні процеси, що відбуваються в їх внутрішньому, психічному світі та зовнішньому, соціальному, «дорослому» світі. А з іншого боку, – відкриває шляхи для пошуку ефективних методів протидії травматичного впливу не тільки особистісного, але і групового (родина) і колективного (дитячий колектив і колектив дорослих) рівнів, знаходження дієвих стратегій фасилітації гри дітей.

Відтак, **мета статті** полягає в емпіричному визначенні особливостей гри дітей дошкільного віку в умовах війни в Україні, її регіональних відмінностей та динамічних ознак.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Здійснений аналіз наукових досліджень, присвячених ігровій діяльності дітей свідчить про те, що незважаючи на наявність багатьох концепцій гри, що характеризують різні історичні етапи розвитку світової психологічної науки. Крім того, – традиції та вагомі здобутки української етнології, фольклористики (Б. Грінченко, Н. Заглада, М. Максимович, К. Сементовській, І. Щербак та ін.), а також педагогіки і психології (Л. Артемова, А. Богуш, В. Котирло, О. Савченко, К. Щербакова та ін.), в яких презентовані особливості сучасної дитячої гри у вітчизняному контексті. Однак, вивчення особливостей гри дітей в умовах війни відзначається своєю гострою актуальністю як у загальному і порівняльному контексті (гра дітей в умовах різних війн та військових конфліктів у різних країнах), так і національному контексті, що стосується безпосередньо війни в Україні, яка триває у даний час. Що підтверджується поодиноким характером сучасних наукових публікацій, присвячених як грі дітей в умовах війни загалом, так і в Україні зокрема.

Особливості дитячої гри в умовах війн та військових конфліктів стали предметом наукових досліджень Р. Bankova [3], R. Caillois [4], T. Hyder [11], G. Eisen [5], D. Feldman [7], M. Heikkilä [10] та ін., що базуються на положеннях концепції гри Й. Гейзінга [1], який у свою чергу акцентує на чіткому відображенні війни у грі як у людській культурі, тісному, онтологічному переплетінні війни та гри.

Як зазначає D. Feldman, дитяча гра зазвичай стає однією з перших цілей воєнних конфліктів. «Ще до того, як військові дії досягнуть апогею та зростуть цифри смертності на жахливу висоту, сім'ї забирають дітей із вразливих ігрових місць, скорочують їхні ігри на свіжому повітрі та переривають повсякденну гру багатьма іншими способами, тому що елементарна безпека дітей, очевидно, має пріоритет над відпочинком. Війна, що характеризується навислою загрозою фізичної небезпеки та руйнівною депривацією, ставить під інтенсивне навантаження як вільну гру, так і структуровану гру» [7]. Як стверджують за результатами досліджень, здійснених у різних країнах світу, Р. Bankova [3], R. Caillois [4], D. Feldman [7], J. Garbarino, K. Kostelny, N. Dubrow [13], T. Hyder [11] та ін., війна у прямому сенсі віддзеркалює та руйнує дитячу гру.

Проте, маючи руйнівний вплив на гру, війна спричиняє появу її унікальних сюжетів, що відображають травматичний життєвий досвід дітей, в яких вони грають зі смертю, розігрують власну смерть та грають у вихід за межі смерті [5; 6; 11; 13; 14]) і, таким чином, війна перетворює гру на спосіб пізнання, що дає змогу упорядкувати життя дитини в хаотичних і небезпечних умовах.

Відтак, у грі дітей в умовах війни виявляється потужний ресурс для протидії психологічному травмуванню, подолання травматичного стресу та психоемоційного відновлення. Про це зазначено у працях L. Hazer, G. Gredebäck [9], J. Garbarino, K. Kostelny & N. Dubrow [13], I. Farajallah [6], M. S. Macksoud & J. L. Aber [12], A.L. Manzanero, M. Crespo et al. [19], F. Scharpf, L. Saupé, A. Crombach et al. [17], A R.-L. Punamäki, S.R. Qouta, K. Peltonen [15], A.M. Thabet, S.S. Thabet [16], W.A. Tol, S. Song, M.J.D. Jordans [18] та ін.

Результати наукових досліджень зарубіжних учених, що засвідчують про наявну динаміку у грі дітей, пов'язану із подальшим розгортанням воєнних подій [7; 11; 13; 19], а також результати здійснених авторами статті попередніх досліджень [8], зумовили необхідність подальшого наукового пошуку із розширенням географії та рольових позицій учасників та на іншому (порівняно із 2022 роком) часовому етапі війни.

Виклад основного матеріалу та результати досліджень. Дослідження проводилось протягом грудня 2023 р. – травня 2024 р. у межах проєкту «Сприяння освіті» the LEGO Foundation, відповідно до Меморандуму про взаєморозуміння між Міністерством освіти і науки України та the LEGO Foundation щодо співпраці у сфері освіти і науки.

У дослідженні взяли участь 1264 респондентів з 4 регіонів України – Вінницької, Волинської, Запорізької та Одеської областей, з них: 506 вихователів закладів дошкільної освіти (далі – ЗДО) та 758 батьків вихованців ЗДО. Середньостатистичний учасник дослідження серед вихователів ЗДО за портретом – це: жінка віком від 41 до 50 років, яка проживає за місцем свого постійного проживання на території України, працює очно в ЗДО, розташованому в обласному центрі, має стаж педагогічної діяльності загалом та стаж діяльності у даному ЗДО від 11 до 20 років. Середньостатистичний учасник дослідження серед батьків дітей дошкільного віку-вихованців ЗДО за портретом – це: 31–40 річна мати, яка має одну 4–5 річну дитину у сім'ї, проживає за місцем свого постійного проживання (на підконтрольній території України), дитина відвідує ЗДО міста обласного значення в очній формі. Тип вибірки – квотна, випадкова.

Вибір респондентів із 4 регіонів України зумовлений необхідністю врахування характерних особливостей життєдіяльності їх населення в умовах війни, функціонування закладів дошкільної освіти, організації їх освітнього процесу, що може мати вплив на ігрову діяльність дітей дошкільного віку. Адже усі 4 регіони протягом воєнного часу мають свої специфічні риси функціонування, що детерміновані географічним розташуванням та, відповідно, – як близькістю фронту, окупацією території, бомбардуванням та руйнуванням інфраструктури, інтеграцією внутрішньо переміщених осіб, так і формою освітнього процесу в ЗДО.

Форма проведення дослідження: онлайн-анкетування за допомогою сервісу Google Forms. Опитування проводилось за допомогою авторського опитувальника, який складався з 9 допоміжних соціально-демографічних запитань та 16 запитань основної частини, а також запитань щодо згоди на обробку персональних даних. Основна частина опитувальника містила закриті, відкриті, проєктивні запитання та шкали самооцінки.

Здійснений аналіз результатів проведеного дослідження дає змогу зробити такі узагальнення.

1. Переважна більшість як батьків дітей дошкільного віку, так і вихователів ЗДО, спостерігають суттєві зміни у грі дітей в умовах війни в Україні, причому характерними особливостями ігрової діяльності є такі:

1) домінування різних сюжетів воєнного життя (найчастіше – повітряні тривоги, облаштування бомбосховища, перебування в укритті, евакуація тощо) та воєнних дій (боротьба з окупантами, захист близьких, допомога постраждалим, робота блокпостів та ін.) у змісті ігрової діяльності дітей із різних регіонів України.

Найбільш типовими іграми дітей в умовах сьогодення в усіх чотирьох регіонах України є: – гра у повітряну тривогу (дитина збирає речі, іде в укриття, допомагає зібратися в укриття іншим – дорослим, лялькам, домашнім тваринам); – гра у військових (дитина воює з окупантами, стріляє у ворогів, захищає близьких, ляльок, домашніх тварин, риє окопи та ін.); – гра з військовою технікою (дитина конструює/малює танки, літаки, дрони, ППО та ін.); – гра у військову зброю (дитина конструює/малює гармати, рушниці,

пістолети, міни та ін. або грає з іграшковою зброєю); – гра у морській бій (українські дрони топлять ворожі кораблі); – гра у пожежників, рятувальників (дитина гасить пожежу, розбирає завали, шукає та дістає постраждалих); – гра в укриття (дитина будує та облаштовує укриття/бомбосховище, перебуває у ньому); – гра у ракети та ППО (дитина імітує запуск та політ ракети, роботу ППО); – гра у мінерів (мінування та розмінування); – гра у блокпости, перевірку документів (дитина будує блокпост та перевіряє документи проїжджаючих або надає свої документи при проїзді блокпосту); – гра у військовій бази (дитина облаштовує базу, тренує солдат, збирає їх на фронт); – гра у розвідників (дитина розшукує ворогів, ховається, спостерігає, передає інформацію); – гра у лікарів на війні, військові польові шпиталі (дитина шукає поранених, допомагає, лікує та відновлює поранених, будує шпиталь); – гра «виживи у дорозі» (за назвою гри дітьми) – в евакуацію в інший регіон України, за кордон (дитина пакує речі, їде до нового місця, облаштовує нове житло); – гра у волонтерів (збирання необхідного для військових та постраждалих, доставка до місця призначення); – гра «доньки-матері» та «сім'я» в реаліях війни; – гра у воєнні польові кухні та барбершопи для військових;

2) поява у дітей нових, зумовлених воєнним часом, улюблених іграшок: іграшкової зброї, військової техніки, військових роботів, військової будівельної техніки, солдатиків-військових ЗСУ – у хлопчиків та м'яких іграшок-обіймашок (собака Хібуки, гусь-обіймусь, кіт-обіймусь) – у дівчат, а також гри із псом Патроном – як у дівчат, так і у хлопчиків;

3) іграми, в які грають діти дошкільного віку в укритті (безпечному місці) найчастіше є: електронні ігри на планшеті, телефоні (за спостереженнями батьків); малювання, конструювання, складання пазлів; різноманітні настільні ігри; поп-іт (антистрес); ігри з м'якими іграшками та ігри з псом Патроном; ігри з машинками та ляльками (за спостереженнями вихователів ЗДО);

4) набуття гри дітей таких ознак, як: а) «осучаснення» традиційних ігор дітей дошкільного віку («старі-нові ігри»): традиційна дитяча гра (доньки-матері, сім'я, лікарня, магазин, перукарня, водії, пожежники/рятувальники та ін.) набуває сюжет воєнного часу: мати збирає доньку в укриття/евакуацію; сім'я зустрічає батька з війни; лікарі рятують військових та цивільних після обстрілів; водії везуть гуманітарну допомогу/зброю на фронт, до постраждалих цивільних; рятувальники розбирають завали після влучання ракети; барбершопери стрижуть бороди військовим та ін.; б) більша емоційність з проявами тривожності, занепокоєності, страху та рідше – жорстокості, агресивності, що у тому числі виявляється у використанні дитиною ненормативної лексики – лайливих, грубих слів-реакцій на окупантів та їх дії, а також у глибинній природній потребі дитини подолати свої складні емоційні стани завдяки іграшкам-обіймашкам, тематичним м'яким іграшкам та іграшкам-антистресам; в) переважно одноосібний характер, наодинці, що, у першу чергу, зумовлено неможливістю очного відвідування дитиною дитячого садка, взаємодії із однолітками; г) здійснення у закритому приміщенні, що характерно як для дітей із міської, так і сільської місцевості; д) малорухливий характер, у тому числі – на прогулянках в ЗДО; ж) однотипний характер (фіксованість, повторюваність воєнних сюжетів та дій); з) патріотичний характер із супроводжуванням патріотичних пісень, віршів, малюванням української державної символіки; к) переривання при сигналі «повітряна тривога», загальна тенденція до зменшення в денній активності дитини;

5) поява нових професій у сюжетно-рольовій грі дітей: волонтер, військовий блогер, барбершопер, водій військових машин, військовий кухар;

б) збільшення часу на ігри у гаджетах (телефоні та планшеті), у тому числі – воєнної тематики.

Порівняння результатів дослідження за категоріями респондентів презентовані у табл. 1.

Таблиця 1

Зміни гри дітей дошкільного віку в умовах війни в Україні за спостереженнями батьків та вихователів ЗДО

Категорія респондентів	Спостерігають зміни в ігровій діяльності дітей	Найбільш суттєві зміни у грі дітей, у %, осіб:								
		діти програють воєнні сюжети, грають у «старі-нові ігри»	діти збільшили час гри в електронні ігри (телефони, планшети)	у грі діти виявляють більшу емоційність: тривожність, напруженість, занепокоєність	діти менше грають у рухливі ігри	з'явилися нові улюблені іграшки воєнного часу (м'які іграшки-обіймашки, іграшкова військова техніка, зброя)	діти беруть із собою у ЗДО нові іграшки воєнного часу	діти грають в укритті (безпечному місці) переважно в електронні ігри	гра переривається дитиною при сигналі «повітряна тривога»	гра має тенденцію до зменшення в денній активності дитини
Батьки дітей дошкільного віку	69,8	89,9	84,9	81,3	62,7	68,2	41,5	78,3	30,8	47,2
Вихователів ЗДО	91,0	96,7	96,0	86,7	71,7	64,3	52,4	10,3	24,2	32,1

Виявлені за результатами дослідження характерні особливості гри дітей дошкільного віку в умовах війни в Україні у повній мірі співвідносяться із результатами попередньо проведеного дослідження за участі вихователів ЗДО наприкінці 2022 року (Gura T., Roma O. [8]) та висвітлюють певну динаміку сюжетів та рольових характеристик гри дітей, що відображають особливості розгортання війни в Україні у часі (простежується нова фаза війни – нові типи озброєнь, нові операції Збройних сил України, нові мобілізаційні умови, нові виклики для цивільного населення тощо).

Значущі відмінності в ігровій діяльності дітей дошкільного віку у регіональному контексті України за результатами дослідження виявляються в таких особливостях, а саме: 1) ігрова діяльність дітей Запорізької та Одеської областей у більшій мірі відбувається наодинці, у закритому приміщенні порівняно із дітьми із Вінницької та Волинської областей; 2) сюжети гри дітей Запорізької області, порівняно з іншими, стали більш однотипними, повторюваними, переважно пов'язаними із грою: у військових ЗСУ, з військовою зброєю та технікою, у мінери/розмінувальники, а також в укриття та евакуацію; 3) гра дітей із Одеської області частіше має сюжет морського бою (українські дрони проти ворожих кораблів). Це, у свою чергу, додатково підкреслює регіональні особливості реального життєвого досвіду дітей, який віддзеркалюється у грі. Інших значущих відмінностей в ігровій діяльності дітей дошкільного віку у регіональному контексті за результатами дослідження не виявлено. При цьому гра у повітряну тривогу є типовою для дітей з усіх регіонів України, незважаючи на різну частоту та тривалість відповідного сигналу. Як приклад, з першого дня війни станом на 07.08.2024 загальна тривалість повітряних тривог у Волинській

області дорівнює 28 дні 20 годин 51 хвилин, у той же час у Запорізькій області – 180 дні 4 години 13 хвилин (за даними <https://alerts.in.ua/>).

Значущих відмінностей між особливостями гри дітей дошкільного віку за спостереженнями вихователів ЗДО та батьків, окрім ігрової діяльності в укритті (що, на нашу думку, детерміноване у більшій мірі відмінностями в організації перебування дитини у безпечному місці батьками та педагогами), не виявлено.

Висновки. Отже, проведене дослідження дало змогу з'ясувати характерні особливості ігрової діяльності дітей дошкільного віку в умовах війни в Україні, серед яких: домінування різних сюжетів воєнного життя та воєнних дій у змісті ігрової діяльності дітей із різних регіонів України з новими рольовими позиціями; поява у дітей нових, зумовлених воєнним часом, улюблених іграшок; набуття гри дітей нових ознак («осучаснення» традиційних ігор дітей дошкільного віку «старі-нові ігри»); більша емоційність з використанням ненормативної, дорослої лексики; переважно одноосібний, малорухливий та однотипний характер; патріотичний характер; переривання при сигналі «повітряна тривога», загальна тенденція до зменшення в денній активності дитини; збільшення часу на ігри у гаджетах (телефоні та планшеті, у тому числі – воєнної тематики), як в укритті (безпечному місці), так і в щоденній рутинній активності дітей.

Результати дослідження засвідчили про: наявність тенденції до суттєвого заміщення предметної гри дітей дошкільного віку електронними (цифровими) іграми; неситуативне використання дітьми в ігровому процесі лайливої лексики, що потребує окремої науково-педагогічної уваги, а також необхідність подальшого наукового пошуку, у тому числі, – для розробки та подальшої імплементації в освітній процес рекомендацій із фасилітації педагогами та батьками гри дітей дошкільного віку у воєнний та повоєнний час.

Список використаної літератури

1. Гейзінга Й. Homo Ludens. К.: Основи, 1994. 250 с.
2. Кудикіна Н.В. Внесок вітчизняних психологів у формуванні педагогічної теорії ігрової діяльності дітей. *Практична психологія та соціальна робота*. 2005. №1. С. 7–9.
3. Bankova P. Children play war. *The Belogradchik Journal for Local History, Cultural Heritage and Folk Studies*. 2017. Vol. 8. № 1. P. 113–132.
4. Caillois R. *Man, Play, and Games*. University of Illinois Press, 2001. 224 p.
5. Eisen G. *Children and Play in the Holocaust: Games among the Shadows*. University of Massachusetts Press, 1990. 168 p.
6. Farajallah I. Continuous Traumatic Stress in Palestine: The Psychological Effects of the Occupation and Chronic Warfare on Palestinian Children. *World Social Psychiatry*. 2022. Vol. 4. № 2. P. 112–120.
7. Feldman D. Children's Play in the Shadow of War. *American Journal of Play*. 2019. Vol. 11. № 3. P. 288–307.
8. Gura T., Roma O. Children's play during wartime in Ukraine from the preschoolteacher's perspective. *ScienceRise: Pedagogical Education*. 2023. № 1(52). http://journals.uran.ua/sr_edu/article/view/275023/270499
9. Hazer L., Gredebäck G. The effects of war, displacement, and trauma on child development. *Humanities and Social Sciences Communications*. 2023. Vol. 10. 19 p.
10. Heikkilä M. Boys, weapon toys, war play and meaning-making: prohibiting play in early childhood education settings? *Early child development and care*. 2022. Vol. 192. № 11. P. 1830–1841.
11. Hyder T. *War, conflict and play* Maidenhead. England: Open University Press, 2005. 113 p.
12. Macksoud M. S., & Aber J. L. The war experiences and psychosocial development of children in Lebanon. *Child Development*. 1996. 67(1). P. 70–88.
13. No place to be a child: growing up in a war zone. J. Garbarino, K. Kostelny, N. Dubrow. Lexington, Massachusetts Lexington Books, 1991. 177 p.

14. Preservation of differences in social versus non-social positive affect in children exposed to war / Z. Warren, N. Etcoff, B. Wood, C. Taylor, C. D. Marci. *The Journal of Positive Psychology*. 2009. Vol. 4. № 3. P. 234–242.
15. Punamäki R.-L., Qouta S.R., Peltonen K. Family systems approach to attachment relations, war trauma, and mental health among Palestinian children and parents. *European Journal of Psychotraumatology*. 2017. Vol. 8. №7.
16. Thabet A.A.M., Thabet S.S. Coping with trauma among children in South of Gaza Strip. *Psychology and Cognitive Sciences*. 2017. Vol. 3. № 2. P. 36–47.
17. The network structure of posttraumatic stress symptoms in war-affected children and adolescents / F. Scharpf, L. Saupe, A. Crombach [et al.]. *Journal of child psychology and psychiatry advances*. 2022. Vol. 3. № 1. 11 p.
18. Tol W.A., Song S., Jordans M.J.D. Annual Research Review: Resilience and mental health in children and adolescents living in areas of armed conflict – a systematic review of findings in low- and middle-income countries. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*. 2013. Vol. 54. № 4. P. 445–460.
19. Traumatic Events Exposure and Psychological Trauma in Children Victims of War in the Gaza Strip / A.L. Manzanero, M. Crespo, S. Barón, T. Scott, S. El-Astal, F. Hemaïd. *Journal of Interpersonal Violence*. 2021. Vol. 36. № 3–4. P. 1568–1587.

CHILDREN'S PLAY IN THE REALITIES OF THE WAR IN UKRAINE: CONTENT AND DYNAMIC ASPECTS

Tetiana Gura

*Zaporizhzhia Regional In-Service Training Teacher Institute,
54-A Nezalezhnoi Ukrainy St., Zaporizhzhia, Ukraine, 69000
e-mail: tatianagura16@gmail.com*

Oksana Roma

*The LEGO Foundation,
Hojmarksvej 8, Billund, Denmark, 7190
e-mail: oksana.roma@lego.com*

The article presents the results of an empirical study of the peculiarities of play activities of preschool children in the conditions of war in Ukraine. The study was conducted among preschool teachers and parents of children from 4 regions of Ukraine, which differ in the characteristics of the course of military operations, the life of the population, forms of organization of the educational process in preschool education institutions. The purpose of the study was to determine the characteristics of the play of preschool children in the conditions of the war in Ukraine, its regional differences and dynamic features. The results of the study make it possible to determine the following features of the play of preschool children in the conditions of war in Ukraine: 1) the dominance of various plots of military life and military actions in the content of children's play activities with new role positions; 2) appearance in children of new favorite toys due to wartime (toy weapons, military equipment, military works, military construction equipment, military soldiers of the Armed Forces of Ukraine – for boys, cuddly toys – for girls, as well as play with a dog Patron – for both girls and boys); 3) the acquisition of new features in children's play ("modernization" of traditional play of preschool children "old-new play"); greater emotionality with the use of non-normative, adult vocabulary; mostly solitary, sedentary and uniform character; patriotic character; interruption of play at the "air alarm" signal, a general tendency to reduce playing time in the child's daytime activity; 4) increasing the time spent playing games on gadgets (phones and tablets, including war-themed games), both in a shelter (a safe place) and in children's daily routine activities. The results of the study showed the presence of a tendency to significantly replace the subject play of preschool children with electronic (digital) games, the use of swear words by children in the play process, which requires separate scientific and pedagogical attention.

Key words: play, war, preschoolers, parents, preschoolteacher's, traumatic impact, preschool educational institution.